

Jan Konior

«Chine-Europe-Amérique. Rencontres et échanges de Marco Polo à nos jours», Shenwen Li (réd.), Québec 2010 : [recenzja]

Nurt SVD 44/2 (128), 333-338

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja

Shenwen Li (réd.), *Chine-Europe-Amérique. Rencontres et échanges de Marco Polo à nos jours*, Les Presses de L'Université Laval, Québec 2010, 468 p.

Redaktor książki *Chine-Europe-Amérique. Rencontres et échanges de Marco Polo à nos jours*, Shenwen Li, jest profesorem na wydziale Historii Uniwersytetu Laval w Kanadzie (Québec), specjalistą z zakresu historii Chin. Zainteresowania jego dotyczą głównie zderzenia kultur Chin i świata Zachodu w okresie od XVI do XX wieku. Opublikował wiele prac z tej dziedziny, w których na szczególną uwagę zasługuje uwzględnienie historii chrześcijaństwa w Chinach podczas panowania dynastii Ming 明 (1368-1644) i Qing 清 (1644-1911).

Historia wzajemnych relacji Chin i Zachodu fascynuje od dawna ośrodki naukowe i wciąż stanowi źródło inspiracji do dalszych poszukiwań. Omawiana książka jest wypracowanym podczas różnego rodzaju spotkań czy sympozjów owocem refleksji dwudziestu badaczy, pochodzących z wielu krajów. Celem pracy wydaje się być zatem rzucenie światła na wzajemne relacje między Chinami i Europą.

Książka, napisana głównie po francusku (wyjąwszy angielskojęzyczne artykuły Paula Rule'a z Australii i Sun Juo Yi z Taiwanu), składa się z piętnastu rozdziałów napisanych przez różnych autorów.

Genezę relacji chińsko-europejskich z całą różnorodnością polityki, gospodarki i kultury nakreślił we wprowadzeniu Shenwen Li (s. 1-9). Owe relacje zostały zapoczątkowane w II wieku p.n.e. dzięki słynnemu jedwabnemu szlakowi *chousizhilu* 絲綢之路. Tak bowiem Ferdinand baron von Richthofen, wybitny niemiecki geograf i geolog, nazwał istniejącą od wieków magistralę łączącą starożytne kultury Wschodu i Zachodu. Rozpocząła się ona od chińskiego miasta *Xi an* 西安, a kończyła w Rzymie. Magistrala ta, będąca główną drogą, służyła nie tylko kontaktom handlowym, ale stworzyła dogodne warunki do przenikania się kultur i religii oraz wymiany osiągnięć cywilizacyjnych. Była też swoistym cudem techniki inżynierskiej, dużym osiągnięciem ówczesnej myśli ludzkiej. Szlak posłużył obu kontynentom do handlu najrozmaitszymi towarami, w tym słynnym chińskim jedwabiem *chousi* 絲綢. Wspólne kontakty handlowe rozwijały się najpierw drogą lądową (poprzez jedwabny szlak), a później – morską, dzięki odkryciom geograficznym.

Jedną z najbardziej znanych postaci we wzajemnym poznawaniu kultur był wenecki podróżnik Marco Polo (1254-1324), autor raportu (*Livre des merveilles*) z dworu cesarza Kubilaja (1215-1294). Tenże podróżnik, badacz i kupiec był w myśli filozoficznej, literackiej i sinologicznej swoistym pomostem kulturowym łączącym Zachód z Chinami. Doskonale umiał pogodzić naukę z wymianą handlową, polityczną i kulturalną.

Rozdział I, napisany przez Li Zhi'an (Uniwersytet Nankai, Chiny) i zatytułowany *La représentation de la Chine en Occident. Une nouvelle réflexion sur le séjour de Marco Polo en Chine* (s. 13-23) ukazuje przybycie Marco Polo do Chin w 1275 roku i rolę jaką Marco Polo odegrał w czasie swojego siedemnastoletniego pobytu w Państwie Środka. Nie wszystkie aspekty jego pobytu zostały, zdaniem Li Zhi'ana (i innych historyków) wyjaśnione do końca.

Rozdział II, autorstwa Michela Cartier (*École des haute études en sciences sociales, Paryż*), *Les usages de la Chine dans les polémiques européennes du XVIIe au XVIIIe siècle* (s. 25-46) prezentuje europejskie spory, prowadzone między wiekami XVI i XVIII, dotyczące „chińskiej obyczajowości”. Przedstawia obecność Portugalczyków w chińskim Kantonie w roku 1514, zagrożenia dla żeglugi ze strony piratów japońskich, zwanych *Wokou* (s. 26) oraz działalność misyjną Towarzystwa Jezusowego na Dalekim Wschodzie z Franciszkiem Ksawerym wysłanym do Indii (Goa) przez Ignacego Loyolę w 1542 roku (s. 27-29). Czytelnik poznaje przebieg trzyletniego pobytu Ksawerego w Japonii i jego pragnienie udania się z misją ewangelizacyjną do Chin, królestwa *Cathay*. W Japonii często bowiem słyszał: „Czy wasza religia chrześcijańska może być prawdziwa, skoro nieznana jest w Chinach”?

Poważna zmiana w relacjach Europa-Chiny nastąpiła od chwili osiedlenia się Portugalczyków w Makao w roku 1557 i Hiszpanów na Filipinach w 1560. Słynny podróżnik Magellan przybył na filipińską wyspę Cebu już w 1521 roku. Makao stanowiło świetną bazę wypadową dla misjonarzy do Chin, podobnie jak Filipiny - na Tajwan czy do Japonii.

Ważną postacią w misji Dalekiego Wschodu był magister nowicjatu w *Collegium Romanum*, a od roku 1574 - wizytator jezuitów na Dalekim Wschodzie, Alexandro Valignano SJ (1537-1606). Jako jeden z pierwszych postulował konieczność doskonałej znajomości chińskiego lub japońskiego w mowie i piśmie, a także odczytanie w klasycznej literaturze i filozofii i... dobre kontakty z wpływową klasą mandarynów. Dzięki zastosowaniu się do tych wskazówek, Matteo Ricci SJ (1552-1610) i wielu innych jezuitów mogło po raz pierwszy w historii

Chin dokonać prawdziwej rewolucji duchowej, kulturowej i technicznej, która pozostawiła ślad aż do dnia dzisiejszego. Autor opisuje też polityczny despotyzm chiński, o którym pisze również Monteskiusz w *De L'Esprit des lois* (1758). Swoje rozważania kończy stwierdzeniem, że Chiny począwszy od połowy XVI wieku mogły stanowić dla Europy dobry przykład gospodarki i handlu.

W rozdziale III, zatytułowanym *Représentations de la pensée philosophique chinoise dans le monde occidental* (s. 47-74), Anna Ghiglione (Département de philosophie, Université de Montréal) charakteryzuje spuściznę kulturalną Chin początku XVII wieku aż do dnia dzisiejszego, z uwzględnieniem filozofii chińskiej w komparatywnym ujęciu ze światem grecko-europejskim. Ghiglione ukazuje misję pierwszych franciszkanów w Chinach (XII-XIII wiek), którzy w swoich listach opisują i oceniają różne dziedziny myśli chińskiej: medycyny, geografii, botaniki i filozofii. W późniejszym czasie, Li Zhizao (1569-1630) z pomocą jezuitę Francisco Furtado (1589-1653) podjął pierwszą próbę przetłumaczenia z łaciny *Kategorii* Arystotelesa. Praca ich została opublikowana w Hangzhou w 1631 roku.

A oto autorzy i tytuły kolejnych rozdziałów. Rozdział IV: Paul Servais (Université catholique de Louvain), *Une Chine de papier* (s. 75-92) – z podrozdziałami: *Charles de Harlez de Deulin; La poésie chinoise* – prezentuje głównie trudności w relacjach chińsko-zachodnich z uwzględnieniem monopolu jezuickiego na chrystianizację Chin. W XIX i XX wieku, z coraz większą intensywnością rozchodziły się na świecie informacje dotyczące różnych aspektów życia i kultury w Chinach.

Rozdział V: Angel Pino (Université Michel de Montaigne, Bordeaux 3), *La réception de Pa Kin en France* (s. 93-120) przedstawia chronologię dzieł pisarza chińskiego Pa Kina przetłumaczonego na język francuski.

Rozdział VI: David Van den Abbeel (Université catholique de Louvain), *Entre dérision et condamnation: quand la Chine fait frémir l'Occident* (s. 121-148) – to analiza wizji Chin i życia codziennego podczas rewolucji kulturalnej (1965-1971). Opisane są tu reakcje Belgów na wydarzenia rewolucji kulturalnej, działalność komitetów rewolucyjnych w Szanghaju oraz – dotyczące tych wydarzeń – sprawozdania z prasy i książek belgijskich.

Rozdział VII: Serge Granger (Université de Sherbrooke, Québec), *Le cinéma québécois et la Chine, 1930-1980* (s. 149-160), pokazuje ważną rolę kulturalną, jaką odgrywało kino chińskie w Quebecu w latach 1930-1980 oraz rolę misjonarzy z Quebecu w Chinach.

Rozdział VIII: Jean Charbonnier (Prêtre de Missions étrangères de Paris), *Le christianisme et les activités missionnaires en Chine* (s. 159-190) – pisze o miejscu chrześcijaństwa w Chinach zadając pytanie: czy chrześcijaństwo nadal jest religią obcą w Państwie Środka? Fakt, że Chińczycy chrześcijanie przetrwali liczne prześladowania – świadczą o ich religijnej dojrzałości (s. 161). Charbonnier dokonuje krótkiego przeglądu historii chrześcijaństwa w Chinach w aspekcie socjologicznym, teologicznym i biblijnym, pytając o nowe miejsce Kościoła w Chinach w świetle inkulturacji i roli katolików.

Rozdział IX: Jean-Paul Wiest (Institut Ricci, San Francisco; The Beijing Center, Pekin), *Les matins nouveaux du catholicisme en Chine* (s. 191-207) prezentuje ewolucję kontaktów Chin z katolicyzmem, począwszy od Kościoła syryjskiego (Wschodniego) i Religii Światła (*La première aube de la Religion Lumineuse*), poprzez misję franciszkanów, a skończywszy na specyficznych rytach chińskich. W dalszej części, autor wyraża pogląd, że pomimo długotrwałej obecności ideologii marksistowskiej, chrześcijaństwo w Chinach ma wielką szansę trwania i rozwoju.

Rozdział X: Martine Raibaud (Université de la Rochelle), *Le „commerce des Lumières” et les premières écoles catholiques* (s. 208-228) koncentruje swoją uwagę na edukacji katolickiej XIX i XX wieku jako na przełomowej formacji chrześcijańskiej, będącej powrotem do starej tradycji jezuitów początku XVII wieku. Kończąc swój rozdział, stwierdza, że na początku XX wieku w Chinach, oprócz wielu szkół katolickich, były również trzy uniwersytety katolickie: *Ma Xiangbo* 妈相伯; werbi-stowski *Fu-ren* 輔仁大學 w Pekinie i jezuicki *Aureora Zhendan daxue* 負旦大學 (od 1904 roku) – w Szanghaju 上海. Dodam, że misja werbi-stów głęboko jest związana z Chinami dzięki osobie swojego misjonarza, świętego Josepha Freinademetza (ur. w Oies, w południowym Tyrolu 1852, zm. 1908; w Chinach od 1879 do 1908, kanonizowany 5 października 2003).

Rozdział XI: Paul Rule (Ricci Institut, University of San Francisco), *Kangxi and the Jesuits: Missed Opportunity or Futile Hope?* (s. 229-248) pisze o relacjach między cesarzem chińskim Kangxi 康熙帝 (*Hu-andi* 皇帝 – cesarz) a Ludwikiem XIV (1638-1715). Przytacza również zdania misjonarzy jezuickich, wyrażające nadzieję na nawrócenie Chin przez ówczesnego cesarza. Jednak, jak się wydaje, nadzieja ta była przedwczesna, nawet jeśli tacy jezuita, jak Ferdinand Verbiest, Claudio Grimaldi, Tomé Pereyra, Jena-François Gerbillon, Joachim Bouvet byli uważani przez cesarza za przyjaciół. Autor przypomina również o powodach zaprzepaszczenia ogromnej szansy na nawrócenie na

katolicyzm cesarza Kangxi, otwartego na wszelkie nowości z Europy.

Rozdział XII: Zhang Xiping (Beijing Foreign Studies University, China), *Les études sur le Yijing au début de la dynastie Qing* (s. 249-258) zajmuje się dialogiem kulturowym między Wschodem i Zachodem. Autor przytacza opinię Joachima Bouvet (1656-1730), francuskiego jezuitę, autora pracującego nad księgą *Yijing*, który porównywał chińską myśl do Platona i Arystotelesa. Bouvet we wstępie do swych rozważań pisał: „Któż jest bardziej inteligentny, bardziej kompetentny i bardziej sprawiedliwy, niż sam Bóg. [...] Bóg nie chciał, aby ludzie żyli w ciemnościach, dlatego napisał całą logikę, aby im pomóc” (s. 257). Książka, pomimo widocznych dobrych intencji autora i sporego wrażenia, jakie zrobiła na cesarzu, została skrytykowana przez niektórych Chińczyków, ze względu na zawartą w niej, niezbyt dobrą znajomość myśli chińskiej. Niestety, znowu nie przyniosła upragnionego celu – nawrócenia cesarza.

Rozdział XIII: Sun Juo Yi (Universal Educational Center, Yuan Pei University, Tajwan), *The Combination of Chinese and Western Architecture* (s. 259-270) prezentuje połączenie sztuki zachodniej z chińską w dziedzinie architektury, czego wyrazem są fontanny czy ogrody oraz barokowy styl pałaców i rzeźb. W integracyjnym modelu sztuki europejskiej i chińskiej architektura wyróżniała się wszelkimi stylami, począwszy od renesansowego klasycyzmu, na rokoku skończywszy.

Rozdział XIV: Jean-Guy Daigle (Département d’histoire Université d’Ottawa), *Convertir sans condamner?* (s. 271-291) przedstawia misję katolicką w Sichuan (druga połowa XIX wieku) jako przykład skutecznej działalności Kościoła katolickiego. Podkreśla postawę ówczesnych misjonarzy, pełną zrozumienia i otwarcia na dialog w spotkaniu z wartościami chińskimi, postawę antycypującą refleksję inkulturacyjną.

Rozdział XV: Pierre-Étienne Will (Collège de France), *Le magistrat, les jésuites et les boxeurs: Hejian (1900-1901)* (s. 292-348) pisze o jezuitach i ich wrogach, kiedy to – 14 września 1900 roku – inwazyjne siły Zachodu uderzyły na Pekin. Autor opowiada o powstaniu bokserów, chaosie w państwie i sytuacji misji jezuickiej w mieście Zhili na południowym Wschodzie. Jednoczące naród chiński powstanie bokserów stało się symbolem walki o wolność przeciwko imperializmowi zachodniemu.

Książka pod redakcją Shenwen Li stanowi interesujący przegląd wielowiekowych zmagania i trudów, sukcesów i porażek misji chrześcijańskich w Chinach. Niewątpliwym atutem dzieła jest silnie zaznaczony aspekt inkulturacji i edukacji, w splocie wzajemnych, chiń-

sko-europejskich doświadczeń duchowych, naukowych i kulturalnych.

Tytuł książki: *Chine-Europe-Amérique* – można uznać za mało precyzyjny. Treść pracy bowiem koncentruje uwagę czytelnika na Chinach, Europie i Kanadzie i nie dotyczy całej Ameryki. Zasugerowane w tytule odniesienie do Ameryki może być zatem mylące.

Jan Konior SJ

